

J. PABRĖŽOS KERPIŲ IR SAMANŲ RINKINYS

A. KVIKLYTĖ ir D. KALANTAITĖ

Didelė J. Pabrėžos, XIX amžiaus Žemaičių floristo, palikimo dalis — raštai ir gausūs augalų rinkiniai — iki mūsų laikų neišliko. Dalį išlikusio žiedinių augalų rinkinio (244 rūšis laukinių ir daugiau kaip 100 rūšių kultūrinių) yra patikrinęs ir aprašęs prof. B. Hrineveckis [3], kitą dalį (99 rūšis) — prof. K. Regelis [6]. Tačiau apie J. Pabrėžos sporinių augalų rinkinius iki šiol jokių žinių neturėjome. Nei minėtieji autoriai, net vėliau apie J. Pabrėžą rašęs prof. J. Dagys [1, 2], tokių žinių nepateikia (jei neskaityti, kad prof. J. Dagys savo straipsniuose pamini tuos pačius, čia aprašomus rinkinius). B. Hrineveckis, prieš pat pirmąjį pasaulinį karą betarpiškai tyrinėjęs J. Pabrėžos herbarą, išlikusį Kretingos vienuolyne, rašė [3], jog jame sporinių augalų neradęs¹. Kad J. Pabrėža domėjosi ir sporiniais augalais, galima buvo tik netiesiogiai spręsti iš to, jog jis savo botanikos veikalo „Taislius auguminis“ vardyne [5] yra surašęs nemaža sporinių augalų lietuviškų ir moksliskų vardų.

Betvarkant Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko v. universiteto Botanikos katedros senus herbarus, 1958 m. buvo rasti du ryšulėliai herbaro, kuris, kaip vėliau paaiškėjo, buvo surinktas J. Pabrėžos. Viename jų buvo kerpių, kitame — samanų rinkinys. Pavyzdžiai buvo palaidai sudėti į aplankus, dauguma su neužpildytomis etiketėmis, samanos visai neapibūdintos, o kerpių tik dalis apibūdinta.

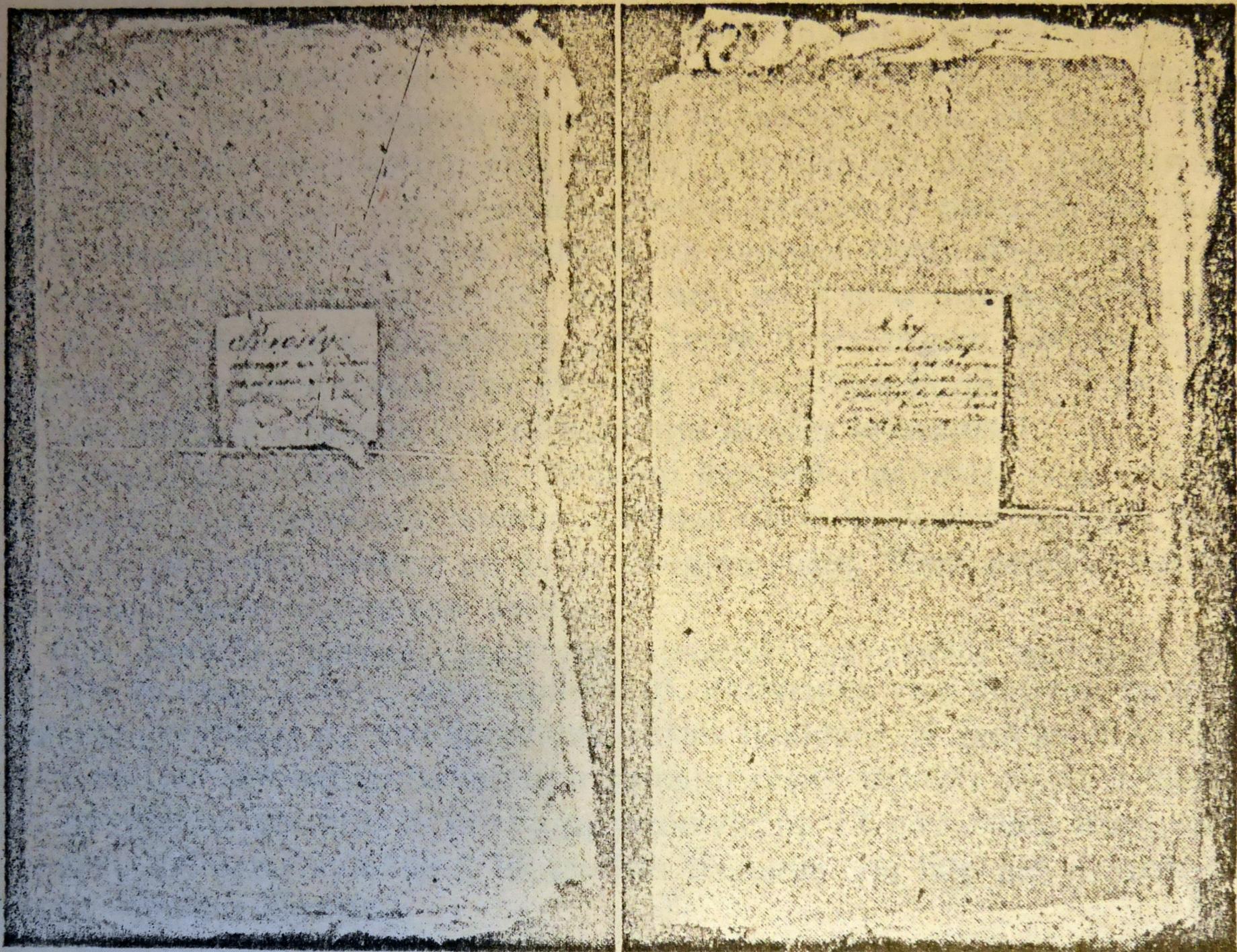
Šiuos rinkinius apsiėmė sutvarkyti studentės botanikės A. Kviklytė (kerpes) ir D. Kalantaitė (samanas). Jos sudėliojo pavyzdžius į vokus, surašė etiketes, sunumeravo, neapibūdintus pavyzdžius apibūdino, pasinaudodamos ne tik vadovėliais, bet ir katedroje esamais palyginamaisiais herbaro pavyzdžiais, ir šiuos rinkinius smulkiai aprašė. Čia šie aprašymai ir spausdinami.

Prof. A. Minkevičius

Rastą Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko v. universiteto Botanikos katedroje J. Pabrėžos herbarą sudaro du paketai. Kiekvienas perrištas virvute su pritvirtinta prie jos etikete (1 pav.). Viename iš jų rastas kerpių rinkinys (su keletu samanų bei dumblių pavyzdžių), kitame — samanų rinkinys. Kad tai tikrai yra J. Pabrėžos herbaras, nesunku įsitikinti iš etikečių, pritvirtintų prie virvučių, ir iš etikečių, rastų prie kai kurių kerpių pavyzdžių.

¹ „Nie znalazłem w zielniku tym roślin zarodnikowych, nawet paproci, zwykle uwzględnianych przez florystów“ (9 psl.).

Kerpių herbarą sudaro 104 pavyzdžiai (mūsų sunumeruoti). Jų tarpe dviejuose pavyzdžiuose yra siūliniai dumbliai ir viename pavyzdyje — šakutės gabaliukas, ant kurios, gal būt, ir buvo kokia kerpė, bet, matyt, per ilgą laiką nutrūpėjo. Viename pavyzdyje, įsuktame į vokelį, rastas sutrupėjusių durpių žiupsnelis su kažkokio augalo liekanomis. Kerpės buvo

1 pav. Aplanakai su J. Pabrėžos kerpių (kairėje) ir samanų (dešinėje) rinkiniais (P. Mikalausko foto)

sudėtos į atskirus herbarinio popieriaus aplankus, po keletą ar kelioliką pavyzdžių viename aplanke. Aplanakai maždaug $37-40 \times 24$ cm formato. Kiekvienas kerpės pavyzdys įmautas į etiketėje padarytą įpiovą. Etiketėm J. Pabrėža, panašiai kaip ir žiedinių augalų herbarui [3], panaudojo sukarpytus dailiraščio sąsiuvinų lapus, kurių viena pusė prirašyta stambiomis dailiraščio raidėmis, kita — švari. Dauguma etikečių be įrašų, bet 18. pavyzdžių rasta su užpildytomis etiketėmis, kuriose pažymėta: Klasa XXIV. Rzęd 3, Porosty (XXIV klasė. 3 eilė, Kerpės). Tai rodo, kad J. Pabrėža naudojos K. Linėjaus augalų sistema, kurioje visi bežiedžiai augalai buvo sutalpinti į 24 klases. Toliau kiekvienoje iš užpildytų etikečių įrašytas lotyniškas, lenkiškas ir lietuviškas kerpės pavadinimai. Lenkų kalba pažymėta augimvietė, o kai kur ir kerpės taikomoji reikšmė. Radimvietės mažai kur nurodytos. Apie jas galima spręsti iš bendros visam kerpių herbarui etiketės (1 pav.) su užrašu:

Porosty

Porosty

Kretingos

KRAŠTOTYPA

(Kerpės, augančios už Palangos, miške ties Birute). Iš to matyti, kad kerpės rinktos Palangoje prie Birutės kalno. J. Pabrėžos vartoti kerpių pavadinimai neatitinka dabartinius, naujus pavadinimus, jie dabar laikomi sinonimais. J. Pabrėža, naudodamasis K. Linėjaus sistema, beveik visas kerpės skiria genčiai *Lichen* ir lietuviškai jas vadina skūr-kerpėmis.

Kitame pakete buvo rastas samanų herbaras, kurių pavyzdžiai sudėti į tokius pat aplankus, kaip ir kerpės, palaidai, įmauti į prakirptą etiketę arba kai kurie perrišti siūlu, kad nesubyrėtų. Čia etiketės visai neužpildytos, niekur nėra nei samanų vardų, nei jų radimo vietos, nei datos; tik vieno pavyzdžio (*Marchantia polymorpha*) etiketėje užrašyta „Pod Birutą“. Tačiau prie viso paketo pridėta bendra etiketė (1 pav.) su užrašu: „Mchy rosnące okolo Tęży, i w Połudze na bagnach okolo Kapelusza Angielskiego ku Kunigiszkom. Krótki mech brał się z pola oromego Polongi nad Rążą“ (Samanos, augančios ties Tenže ir Palangoje, pelkėse apie „Angliškąją (o gal Angeliškąją) Skrybėlę“ Kunigiškių kryptimi. Trumpos samanos imtos iš ariamojo lauko Palangoje Ronžės krantuose).

Samanų pavyzdžių rasta 42. Kadangi samanos, panašiai kaip ir kerpės, dažnai auga tankiomis vejomis ir vienos rūšys maišosi su kitomis, tai daugelyje pavyzdžių radome po dvi ir daugiau rūšių. Visos samanų rūšys išvardintos žemiau dedamame sąrašė.

Abu rinkiniai gerokai apsitrynę, daugelis pavyzdžių aptrupėję ir todėl kai kuriuos jų sunku buvo apibūdinti. Patikrinus visą herbarą, mums daugumą pavyzdžių pavyko apibūdinti rūšies tikslumu. Iš žemiau dedamų sąrašų matyti, kad kai kurių kerpių ir samanų rūšių surinkta po du ir daugiau pavyzdžių, gal būt, iš skirtingų radimviečių. 13 pavyzdžių kerpių ir 2 samanų galėjome apibūdinti tik genties tikslumu. Jie taip pat įtraukti į žemiau dedamus sąrašus.

Kerpių sąrašas

Eil. Nr.	Kerpių rūšys	Herbarinių pavyzdžių Nr.
1.	<i>Lobaria pulmonaria</i> (L.) Hoffm.	1
2.	<i>Peltigera aphthosa</i> (L.) Willd.	2,3
3.	<i>P. canina</i> (L.) Willd.	4—9
4.	<i>P. malacea</i> (Ach.) Funck.	10
5.	<i>P. polydactyla</i> (Neck.) Hoffm.	11
6.	<i>P. rufescens</i> (Weiss.) Humb.	12
7.	<i>Peltigera spec.</i>	13
8.	<i>Cladonia alpestris</i> (L.) Rabh.	14, 15
9.	<i>C. crispata</i> (Ach.) Flot.	16, 17
10.	<i>C. degenerans</i> (Floerk.) Spreng.	18
11.	<i>C. furcata</i> (Huds.) Schrad.	19
12.	<i>C. glauca</i> Flk.	20
13.	<i>C. gracilis</i> (L.) Willd.	20

Eil. Nr.	Kerpių rūšys	Herbarinių pavyzdžių Nr.
14.	<i>C. impexa</i> Harm.	21
15.	<i>C. rangiferina</i> (L.) Web.	22—24
16.	<i>C. sylvatica</i> (L.) Rabh.	25
17.	<i>C. tenuis</i> Floerk.	26
18.	<i>Cladonia</i> spec.	27—33
19.	<i>Parmelia physodes</i> (L.) Ach.	34—48
20.	<i>P. sulcata</i> Tayl.	42, 49—61
21.	<i>Parmelia</i> spec.	68, 92
22.	<i>Cetraria glauca</i> (L.) Ach.	61—67
23.	<i>Evernia furfuracea</i> (L.) Mann	41, 43, 44, 47, 68—79
24.	<i>E. prunastri</i> (L.) Ach.	40, 49, 80—82
25.	<i>Alectoria jubata</i> (L.) Ach.	84, 89
26.	<i>A. implexa</i> (Hoffm.) Röhl	90, 91
27.	<i>Alectoria</i> spec.	44, 92
28.	<i>Ramalina farinacea</i> (L.) Ach.	79, 83, 93, 94
29.	<i>R. fraxinea</i> (L.) Ach.	83, 95
30.	<i>R. populina</i> (Ehrh.) Wain.	83, 96
31.	<i>Usnea dasypoga</i> (Ach.) Horn.	97
32.	<i>U. comosa</i> (Ach.) Wain.	98
33.	<i>U. hirta</i> (L.) G. H. Web.	39, 40, 47, 99—103
34.	<i>Usnea</i> spec.	44
35.	<i>Xanthoria parietina</i> (L.) Belt.	104

Siame sąrašė išvardintųjų pavyzdžių tarpe kai kurie, kaip jau minėta, buvo su J. Pabrėžos ranka rašytomis etiketėmis (2 pav.). Čia jas patiekiamo taip, kaip užrašytos, nekeisdami rašybos, tik kiekvienos etiketės pradžioje pridedame laužtiniuose skliausteliuose herbarinio pavyzdžio eilės Nr. ir mūsų patikslintą kerpės moksliską pavadinimą.

[1. *Lobaria pulmonaria* (L.) Hoffm.] *Lichen pulmonarius*. Porost plucnik. (Skur-kerpy plautyny). Rosnie na drzewach w gęstwinach lasów mianowicie na starych Dębach y Leszczynach. Gorzki jest nieco, ściąga, osusza, zatyka.

[4. *Peltigera canina* (L.) Willd.] *Lichen caninus*. Porost psi. (Skur-kerpy szónyny). Rosnie wszędzie na suchych chudych y jałowych gruntach.

[5. *Peltigera canina* (L.) Willd.] *Lichen omphalodes*. Porost rdzawy. (Skur-kerpy ródoji). Rosnie na kamieniach i drzewach.

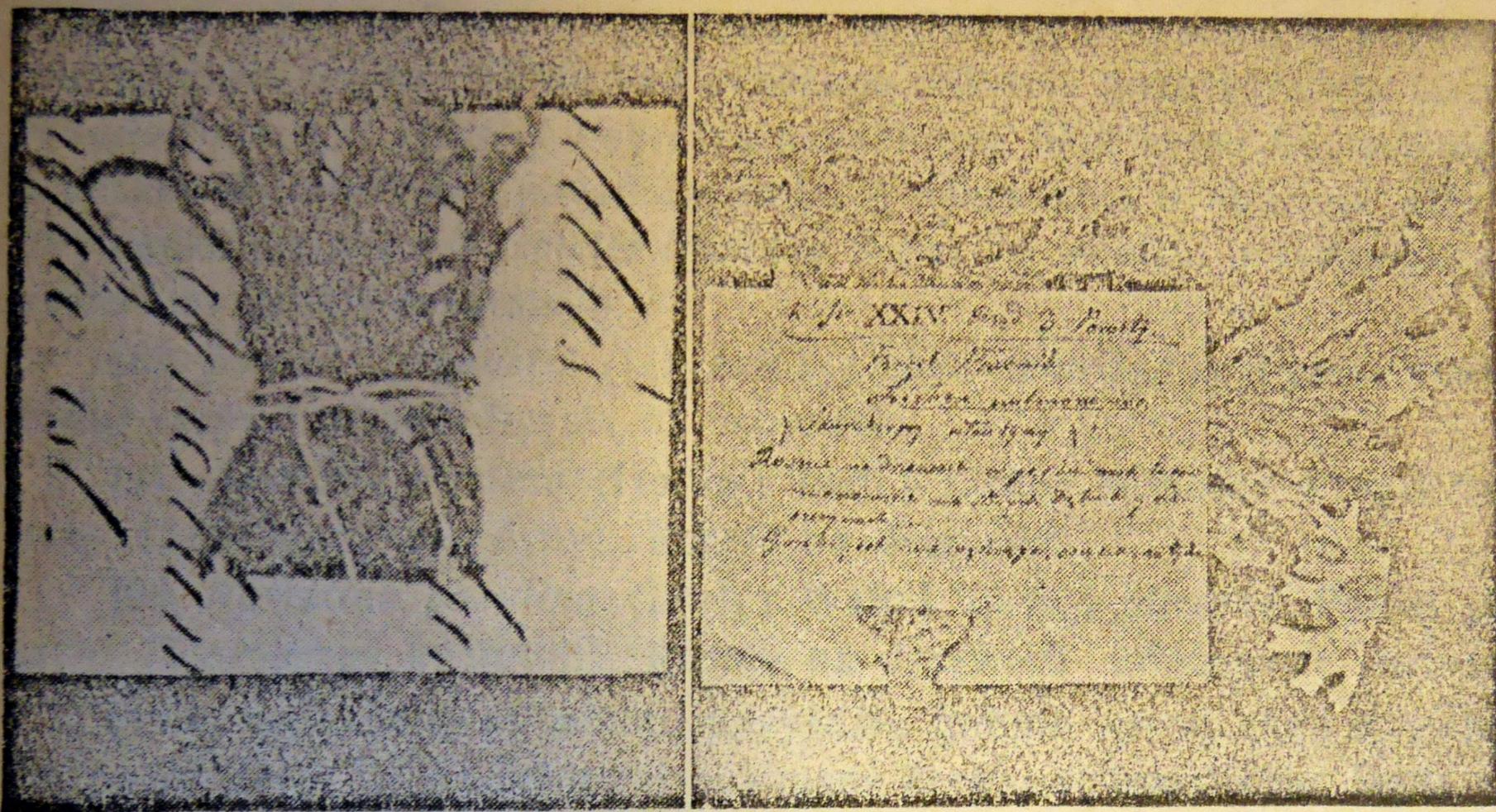
[12. *Peltigera rufescens* (Weiss.) Humb.] *Lichen caninus* L. Porost Islandski. (Skur-krepy Islandyny). Rosnie w sosnowych lasach. W lekarstwach ma moc ściągaiąca, gojąca, w suchotach ma byż wielu pożytecznym smak gorzki.

Sioje etiketėje pirmykštis pavadinimas *Lichen Islandicus* išbrauktas ir šone, atrodo, kita ranka prirašyta *Lichen caninus* L. Lenkiškas ir lietuviškas pavadinimai palikti nepaisyti: jie atitinka užbrauktąjį pavadinimą

Lichen Islandicus. Taip pat prierašas apie šios kerpės gydomąją reikšmę liečia ne rūšį *Peltigera rufescens*, bet *Lichen islandicus* (*Cetraria islandica*).

[15. *Cladonia alpestris* (L.) Rabh.] *Lichen Rangiferinus*. Porost Laponski. Skurkiarpy¹ Laponskyny. Znalazłem w puszczy Królestwa Pruskiego za Niemnem o 1/4 mili od Szilgal.

[21. *Cladonia impexa* Harmc.] *Lichen cornutus*. Porost rogaty. (Skurkerpy Bryidragyny). Rosnie na chudych gruntach między mchem.

2 pav. Du herbariniai pavyzdžiai iš J. Pabrėžos rinkinio su originaliomis etiketėmis (P. Mikalausko foto)

[22. *Cladonia rangiferina* (L.) Web.] *Lichen paschalis*. Porost skorupowy. (Skurkerpy szukeitoji). Rosnie w puszczy króla Pruskiego za Niemnem pod Akminiszkami.

[42. *Parmelia physodes* (L.) Ach.] *Lichen physodes*. Porost nadęty. (Skurkerpy pasyputósioji). Rosnie na drzewach mianowicie na brzozach.

[43. *Parmelia physodes* (L.) Ach. su priemaiša *Evernia furfuracea* (L.) Mann] *Lichen physodes*. Porost nadęty. (Skurkerpy pasyputósioji). Rosnie na drzewach mianowicie na Brzozach.

[55. *Parmelia sulcata* Tayl.] *Lichen stellaris*. Porost gwiazdkowy. (Skurkerpy zwaizdyny). Rosnie na drzewach.

[57. *Parmelia sulcata* Tayl.] *Lichen saxatilis*. Porost kamienny. (Skurkerpy akmenyny). Rosnie na kamieniach, y drzewach.

[61. *Paramelia sulcata* Tayl., su *Cetraria glauca* (L.) Ach. priemaiša] *Lichen caperatus*. Porost zmarszczony. (Skurkerpy rókszloutoji). Rosnie w lasach na kamieniach i drzewach.

¹ J. Pabrėža kai kur nesilaiko rašybos vienodumo, rašydamas „Skurkiarpy“ (15 pvz.), „Skurkerpy“ (22 pvz.) greta jo įprasto pavadinimo „Skurkerpy“; „na brzozach“ ir „na Brzozach“ ir pan.

[69. *Evernia furfuracea* (L.) Mann] *Lichen subulatus*. Porost szydlowaty. (Skur-kerpy balganoji). Rosnie w lasach suchych między wrzosem.

[76. *Evernia furfuracea* (L.) Mann] *Lichen paschalis*. Porost skorupowy. (Skur-kerpy szukietoji). Rosnie na pagórkach zaroslych.

[81. *Evernia prunastri* (L.) Ach.] *Parmelia fraxinea* Achar! Porost Lapoński. (Skur-kerpy Laponskyny). Rosnie wszędzie w lasach.

Cia, kaip ir 12 pavyzdys, lotyniškas kerpės pavadinimas neatitinka lenkiškojo ir lietuviškojo pavadinimų, kurie turėtų reikšti rūsį *Cladonia rangiferina*, bet ne *Parmelia fraxinea* ir ne *Evernia prunastri*. Ši pavadinimų painiava įvyko dėl to, kad pradžioje etiketėje buvo užrašyta *Lichen rangiferinus* (kas atitinka Pabrėžos pavadinimą Skur-kerpy Laponskyny), o paskui šis lotyniškas pavadinimas buvo užbrauktas ir apačioje, atrodo, kita ranka prirašyta *Parmelia fraxinea* Achar., o lenkiški ir lietuviški pavadinimai palikti nepataisyti.

[82. *Evernia prunastri* (L.) Ach.] *Lichen centrifugus*. Porost zimny. (Skur-kerpy szaltoji). Rosnie na drzewach.

[91. *Alectoria implexa* (Hoffm.) Röhl.] *Lichen barbatus*. Porost Brodaty. (Skur-kerpy barzdyny). Rosnie na drzewach.

[96. *Ramalina populina* (Ehrh.) Wain.] *Lichen plicatus*. Porost plātany. (Skur-kerpy kódlotoji). Rosnie na drzewach mianowicie sosnach.

Iš šių nedaugelio etiketuotų pavyzdžių galima spręsti, kad J. Pabrėža pagal tuos laikus neblogai nusimanė kerpių sistematikoje. Dalis pavyzdžių teisingai apibūdinta: *Lobaria pulmonaria* (*Lichen pulmonarius*), *Peltigera canina* (*Lichen caninus*), *Parmelia physodes* (*Lichen physodes*), *Cladonia alpestris* (Pabrėžos *Lichen rangiferinus* — galima skaityti teisingai apibūdintą, nes tais laikais *C. alpestris* nebuvo laikoma savarankiška rūšimi, o tik *C. rangiferina* rūšies forma).

Kai kurie pavyzdžiai apibūdinti ne visai tiksliai, tačiau su nedideliais nukrypimais, pvz.: *Peltigera rufescens* (Pabrėžos *Lichen caninus*), *Parmelia sulcata* (*Lichen caperatus*, kitoje vietoje — *Lichen saxatilis*), *Cladonia impexa* (*Lichen cornutus*). Tačiau yra ir tokių pavyzdžių, kur ne tik rūšis, bet ir gentis neatitinka esamo pavyzdžio: *Evernia prunastri* (Pabrėžos *Parmelia fraxinea*), *Ramalina populina* (*Lichen plicatus*). Tačiau neaišku, ar čia klaidos padarytos apibūdinant, ar tik supainiotos etiketės. Kadangi visi pavyzdžiai buvo sudėti palaidai, kartais po daugelį viename aplanke, tai, svetimų rankų kilnojami, galėjo iš dalies susimaišyti, iš dalies pasimesti. Kad taip galėjo būti rodo 76 pavyzdys. Čia originalioje etiketėje užrašyta *Lichen paschalis*, pažymėtoji etiketėje radimvietė (apžėlę kalneliai) visai atitinka šią kerpių rūsį. Tačiau etiketė rasta visai prie kitos rūšies — *Evernia furfuracea*, kuri auga tik ant medžių kamienų arba šakų. Etiketėje pažymėta rūšis *Lichen paschalis* šiame herbare visai nerasta, matyti, yra pasimetusi.

Samanų sąrašas

Eil. Nr.	Samanų rūšys	Herbarinių pavyzdžių Nr.
1.	<i>Marchantia polymorpha</i> L.	1—4,34
2.	<i>Blasia pusilla</i> L.	4
3.	<i>Sphagnum acutifolium</i> Ehrh.	7
4.	<i>Sph. magellanicum</i> Brid.	5,6
5.	<i>Fissidens adiantoides</i> (L.) Hedw.	8
6.	<i>Ceratodon purpureus</i> (L.) Brid.	9—13
7.	<i>Dicranum Bergeri</i> Bland.	41
8.	<i>D. Bonjeani</i> De Not	14—21
9.	<i>D. undulatum</i> Ehrh.	22, 23, 40
10.	<i>Leucobryum glaucum</i> (L.) Schimp.	24, 25
11.	<i>Encalypta vulgaris</i> (Hedw.) Hoffm.	26, 27
12.	<i>Racomitrium canescens</i> (Timm.) Brid.	28—31
13.	<i>Funaria hygrometrica</i> (L.) Sibth.	4
14.	<i>Pohlia nutans</i> (Schreb.) Lindb.	32
15.	<i>Barbula spec.</i>	33
16.	<i>Mniobryum albicans</i> (Wahlenb.) Limpr.	34
17.	<i>Bryum turbinatum</i> (Hedw.) Schwaegr.	8, 33
18.	<i>B. caespiticium</i> L.	4, 26, 27
19.	? <i>Mnium medium</i> Br. eur.	35
20.	<i>Aulacomnium palustre</i> (L.) Schwaegr.	36—40
21.	<i>Campylium chrysophyllum</i> (Brid.) Bryhn	4
22.	<i>Calliergonella cuspidata</i> (L.) Loeske	8
23.	<i>Pleurozium Schreberi</i> (Willd.) Mitt.	22
24.	<i>Pogonatum urnigerum</i> (L.) P. B.	42

Kai kuriuose herbariniuose pavyzdžiuose rasta po 2 arba daugiau rūšių, atseit, tokiomis bendrijomis, kokiomis šios rūšys auga gamtoje.

4: *Blasia pusilla*, *Marchantia polymorpha*, *Campylium chrysophyllum*, *Funaria hygrometrica*, *Bryum caespiticium*;

22: *Dicranum undulatum*, *Pleurozium Schreberi*;

26 ir 27: *Encalypta vulgaris*, *Bryum caespiticium*;

33: *Bryum turbinatum*, *Barbula spec.*;

34: *Marchantia polimorpha*, *Mniobryum albicans*;

40: *Dicranum undulatum*, *Aulacomnium palustre*.

J. Pabrėžos surinktų samanų tarpe kai kurios rūšys (*Blasia pusilla*, *Leucobryum glaucum*, *Encalypta vulgaris*, *Pogonatum urnigerum*) priklauso apyretėms arba bent tokioms, kurios šiuo metu žinomos tik iš nedaugelio Lietuvos vietų [4].

Susumavus abu J. Pabrėžos rinkinius, išeina, kad jo surinkta 30 kerpių ir 23 samanų rūšys. Iš viso 53 rūšys, neskaitant keleto pavyzdžių, kurių nepavyko apibūdinti rūšies tikslumu.

J. Pabrėžos kerpių ir samanų rinkinys liudija jį buvus giliu ir plačios erudicijos mokslininku — botaniku, kuris neapsiribojo vien tik taikomosios reikšmės turinčių augalų pažinimu. Jis stengėsi išsamiai pažinti visą savo krašto florą, nevengdamas net ir tokių sunkiai tais laikais prieinamų pažinti sporinių augalų.

Sis herbaras turi ir tiesioginę reikšmę kaip dokumentinė medžiaga Lietuvos žemesniųjų bei sporinių augalų florai pažinti, nes tokios medžiagos dar ir dabar mūsų herbaruose negausu.

L I T E R A T O R A

1. D a g y s J. Jurgis Pabrėža — pirmasis žemaičių botanikas. Mūsų Girios, Nr. 1(138), 1960, 27—29 psl.
2. D a g y s J. Medžiaga tirti biologijos istorijai Lietuvoje XIX a. Jurgis Ambraziejus Pabrėža. Iš mokslų istorijos Lietuvoje (straipsnių rinkinys), I, 1960, 39—40 psl.
3. H r y n i e w i e c k i B. Tentamen florae Lithuaniae. Warszawa, 1933.
4. M i n k e v i č i u s A. Vadovas Lietuvos TSR miškų, pievų ir pelkių samanoms pažinti. Vilnius, 1955.
5. P a b r e ž a A. (J.) Botanika arba Taislius Auguminis. Shenandoah, 1900.
6. R e g e l i s K. Lietuvos floros šaltiniai, II. Pabrėžos herbarijus. Vytauto Didžiojo un-to Botanikos sodo raštai, II, 28—61 psl. 1932.

Vilniaus Valstybinis V. Kapsuko v.
universitetas
Botanikos katedra

Gauta 1961.VI.26

КОЛЛЕКЦИЯ ЛИШАЙНИКОВ И МХОВ Ю. ПАБРЕЖЫ

А. КВИКЛИТЕ и Д. КАЛАНТАЙТЕ

Резюме

На кафедре Ботаники Вильнюсского государственного университета им. В. Каспукаса в 1958 г. среди старых гербариев была обнаружена уникальная коллекция лишайников и мхов, собранных известным литовским ботаником и флористом Ю. Пабрежа (1771—1849). До сих пор был известен лишь его гербарий цветковых растений.

Коллекция содержит 104 гербарных образца лишайников и 42 образца мхов. Мхи без этикеток, но общая для всех мхов этикета свидетельствует, что они собраны в окрестностях Паланги (курорт на балтийском побережье). Многие образцы лишайников снабжены этикетками, на которых приведены датинское, польское и (в скобках) литовское название вида.

а также и местонахождение. Из общей этикетки видно, что лишайники собирались в окрестностях той же Паланги.

Авторы настоящей статьи привели в порядок упомянутую коллекцию и определили или уточнили уже определенные образцы. В первом списке приведен видовой состав лишайников, во втором — мхов (в последнем столбце даны номера гербарных образцов).

Коллекция не потеряла своего флористического значения и в настоящее время. В особенности это относится к лишайникам, поскольку флора лишайников Литовской ССР еще весьма мало изучена, печатные работы по ним весьма немногочисленны и носят главным образом случайный характер.

Gaite n° d'ŪSR Knygų Tūmų

1. K. Senokas, valny pažestos
kum. J. Fabričo darbo žuolas, Draugys,
Kaunas, 1939, Nr 6 psl. 378-382.
2. J. Darys, Kaps kum. H. Fabričo augaly
rūšyng kūrė, Gaite, Kaunas 1937, Nr 4
psl. 231-235.
3. H. Kriklytė ir D. Kalantaite, J. Fabričo
kapsy ir samany rūšyngs, Biologys,
t. 2, 1962, psl. 65-73.